

УДК 811.161.2'42(076.1)

DOI: 10.31471/2304-7402-2019-2(54)-44-49

АСОЦІАТИВНО-ОБРАЗНЕ ПОЛЕ НОМІНАЦІЇ «СВІТ» У ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ ОЛЬГИ СЛОНЬОВСЬКОЇ

Р. І. Стефурак

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра української мови;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57*

У статті здійснено спробу комплексного лінгвостилістичного аналізу асоціативно-образного поля номена «світ» у поетичному тексті Ольги Слоньовської, проаналізовано добір мовних елементів різних рівнів відповідно до авторської архітектоніки ключового слова-образу, схарактеризовано способи реалізації експліцитних та імпліцитних мовних засобів у художньому тексті.

Ключові слова: *асоціативно-образне поле, слово-образ, поетичний текст, концепт, лексема, номінативна одиниця, ядро і периферія поля, асоціати, лінгвістичний аналіз.*

Своєрідність мовостилю поезії Ольги Слоньовської полягає в неповторній творчій вербалізації художньої дійсності індивідуально-авторськими тропеїчними засобами. Утворення та функціонування тропів (метафор, епітетів, символів, порівнянь тощо) у досліджуваному тексті спрямовано на формування основного, провідного, наскрізного концепту поезії з іменем «Світ». Саме тому **метою** статті є вивчення асоціативно-образного поля лексеми «світ» у художній текстовій канві Ольги Слоньовської.

Лексема «світ» частотна в досліджуваному поетичному просторі, проте це не найвизначальніший критерій її асоціативно-образного розгалуження. Ключова номінація в художньому творі смислонавантажена, включена в тропеїчні структури, має потужний асоціативний ряд, велику кількість мікрообразів.

Найближче до ядра лексико-семантичного поля «світ» знаходяться слова, які реалізують усі його узуальні лексико-семантичні варіанти, а також синоніми (текстуальні), перифрази тощо.

Глумачний словник подає омонімічні лексеми: «*світ 1*... розм. Те саме, що і світло... Час перед сходом сонця; світанок...»; «*світ 2 1*. Сукупність усіх форм матерії, як єдине ціле; всесвіт... 2. Окрема частина всесвіту». 3. Земна куля, Земля з усім, що на ній є // Усе живе; все навколишнє; все, що оточує людину. // Оточення – суспільство, люди» [2, с.108]. Наприклад, у сегменті «На *цвіт*, на **світ**, на *цю неділю*, власне»

[5, с. 213]* лексему «світ» вжито в значенні «Сукупність усіх форм матерії, як єдине ціле».

В аналізованій поезії локалізовано й інші значення лексеми «світ»:

- «окрема частина всесвіту»: *Мовчиш. В чужих світах ночуєш й днюєш. Нема зв'язку...* (с. 211);

- «усе живе; все навколишнє; все, що оточує людину»: *Візьме в облогу білий світ зима...* (с. 241);

- «Земна куля, Земля з усім, що на ній є»: *У цьому світі все було не раз!* (с. 188);

- «оточення – суспільство, люди»: *У світі, де життя – суцільні гонки, / Де щастя – ризик вічних віражів, / Не припускала я таких стосунків, / Не думала, що є такі мужі* (с. 192).

Слід зазначити, що в досліджуваному тексті також частотним є споріднення (імплицитне чи експліцитне) образів *світ* і *світло*.

Саме тому в текстах Ольги Слоньовської, як і вузусі, слово *світ* може ізотопіюватися на рівні символів з номеном *світло*. Словник символів теж семантично зближує номінації *світ* і *світло*: «У символічному смислі світ є царством, у якому розгортається стан існування, охоплюючи множину зіставних частин, що споріднюються одна з одною...» [3, с. 324]. «Світло традиційно прирівнюється до духу, ... його білизна символізує єдність усього зі всім» [3, с. 324]:

Ми ж так любились! Ми згорали заживо! / Світився світ! (с. 269);

Єдиний мій, найкращий в світі, змилуйся, / Бо спалиш мене пристрастю до тла!.. / Я так в житті ніколи не світилася! / Душа так рясно щастям не цвіла!.. / Струмить весна без всякого хісна... / Стоять дерева в зорях і слюді... / І я свічусь, й Ти світишся – / Ти світишся! – / Глибинним світлом, зовсім не земним (с. 24).

Слід зазначити, що слово-образ «світ» у поетичному тексті Ольги Слоньовської має такі текстуальні синоніми: *сторінки про любов у Старому Завіті, просвіток, вічність, життя, чистота, порядок, глянс, благовіст, день, страждання* тощо.

Цікавим є креативне осмислення ліричною героїнею поетичних антагонізмів **Я – Ти** (ці образи в поетичному тексті теж наскрізні):

Є світ. Є я. Є Ти, - настільки ж мій,

Як музика, покладена на тишу (с. 70).

Оксюморон *музика, покладена на тишу* ще раз підкреслює антонімічність формули **«Я (світ) – Ти (коханий)»**.

*Слоньовська О.В. Зимове яблуко. Поезії. / Ольга Слоньовська. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. – 360 с. Далі в тексті вказуватимемо тільки номер сторінки.

Як бачимо, слово-образ «світ» має потужне художнє асоціативне поле – «сукупність асоціатів, реакцій на слово-стимул, виявлених шляхом асоціативного експерименту. А.п. має ядро (найбільш частотні реакції) і периферію (одиночні реакції)» [4, с. 43]. Поетичний текст вважаємо авторською художньою реакцією на слово-стимул «світ», креативним засобом «розширення» його асоціативно-образного смислу.

Саме тому, на нашу думку, асоціатами слова-образу *світ* є епітети до наведеної мовної одиниці, оскільки художні означення в поетичному тексті семантично розширюють асоціативний ряд означуваного.

Визначмо асоціати лексеми «Світ» у поетичному тексті Ольги Слоньовської: *У неї був суцільний будень, / І чорний хліб, і чорний світ?* (с. 30); *Душа Твоя – в сорочечці лляній./Це мій вантаж – печалі і проблеми./ Умієш жити? Серед цих громів / У світі білим і у світі темнім / Ти так багато ще не зрозумів!* (с. 102); *По швах тріщав похмурий світ, як міх, / Навідліг било, гупало і терло! / Але світліло в вікнах: перший сніг / Ішов босоніж пішки з-під Говерли* (с. 257); *До перевалу і за перевалом/Візьме в облогу білий світ зима*(с. 241); *Біди не накою. Зорю з гілки неба не струшу. / Я в світі цім білим – по білому білим – була... / Ну ось тобі сонце, моя розпрозорена душе! / Ти ж ледь дочекалася цього м'якого тепла!* (с. 52).

Базою (ядром асоціативного поля) художнього асоціювання слова «світ» у поезії О. Слоньовської є антагоністичні асоціативно-образні означення «чорний» (*темний, похмурий*) та «білий» (*світлий, чистий*). Вони найчастотніші стійкі кольоративи-асоціати (вживаються у 8 сегментах), «сірий» (як мезонімний асоціат) локалізовано 5 разів, одиничним вживанням є означення «синій»:

Єдина барва цього світу – сіра (с. 93);

Сірий день. Сірий світ (с. 198);

світ здається синім-синім / У майже фіолетовій пільмі (с. 200).

Порівняймо ще:

Бо світ тоді непевний, мов атол: / То виринає, то іде під хвилю (с. 57);

Ми ж не були дітьми у цім скаженім світі: / Нам не було сімнадцять й двадцять не було (с. 283);

Вбираю в серце світ, надміру гарний, - / Клечальної неділі дитинча! (с. 70);

Я Тебе в отерплім світі; Не тривожу, не ревную (с. 94);

А я прийшла в минуле не на прощу, / Збагнувши, що у цім непевнім світі / У кожну мить нам інше найдорожче (с. 107);

Чому цей світ, розкішний, мов бароко, / Враз набирає мармурових барв (с. 48);

Не-по-го-да! Недолугий світ самий: / То ридає, то бере на сміх...(с. 185).

Тематична різноплановість смислових атрибутів, що утворюють периферію асоціативно-смислового поля художнього концепту, зумовлює їх групування в тематичні мікрополя. Тематичне мікрополе консолідується навколо головного смислового атрибута – тематичного ідентифікатора «світ». Так, у периферії смислового пласту художнього концепту «світ» наявні одинично виражені асоціати: *дрібний, з одних мініатюр* (с. 87), *безнадійний* (с. 62), *чужий* (с. 21), *синій-синій* (с. 200), *химерний* (с. 158), *скажений* (с. 284), *надміру гарний* (с. 70), *отерплий* (с. 94), *непевний* (с. 107), *розкішний* (с. 48), *недолугий* (с. 185).

Польова структура смислового наповнення художнього концепту передбачає не просту сукупність її компонентів (смислових атрибутів, тематичних ідентифікаторів, атрибутів-домінант), а їхню взаємозумовленість, монолітну єдність, яка виявляється через внутрішньопольові смислові зв'язки. Саме тому слово «світ» – не просто номінант на позначення певної території, земної кулі, всесвіту, це полісем, який характеризується полівалентністю й складається з кількох семантичних мікрополів [1], які перебувають у стані динамічної взаємодії, тому разом з іншими лексемами завдяки синонімічним і тропеїчним зв'язкам ізотопіюються, піддаючись впливу художньої концепції автора. У поетичному тексті смислові зв'язки ґрунтуються на семантичному й асоціативному типах спільності ядра і периферії ключового слова.

Графічно асоціативно-образне поле художнього концепту «світ» можна зобразити у вигляді кола із центром – ядром поля і периферією, що складається з кількох сегментів. Ядро поля утворюють смислові атрибути-домінанти; периферія представлена тропеїчними мікрополями (мікрообразами) досліджуваного номена.

На матеріалі досліджуваного поетичного тексту визначаємо мікрообразислова «світ» як периферію його поля:

СВІТ – *хронічний неврастенік / З блідим з недосипань і втомленим лицем; коробочка-утробочка; Турне у терні; згірклий дух медівні; п'янке безмежжя вальсу; вакуум у стилі а ля модерн; хміль молодого вина; кристал, що заломлює світло* (індивідуально-авторські перифрази);

світло – тінь; ніч – день; земля – небо (антиномії);

мить, протяжністю в віки (оксиморон);

напівреальність; манівці; потайники; суєта; вечір; вересень; зима; сніг; ліхтарі; цвіт; дощ; небо; міх; весна; світанок; осінь (авторський ряд асоціатів).

Яскравими репрезентантами досліджуваного поетичного тексту також є фразеологічні одиниці, в яких включено номен *світ*, що зазвичай локалізує внутрішньоформну сему *життя*: *той світ (світ мертвих) – цей світ (світ живих)*:

На тім ... світі... віддам (с. 285);

Та й хто його зна, є на тім світі танці? (с. 293);

Ми уже відбулись. / Але ще не набулися в світі... (с. 22).

Слово *світ* у складі фразеологічних одиниць набуває різнопланового, інколи антагоністичного смислу (*той – цей, свій – чужий, білий – чорний*) тощо.

Такі стійкі елементи є частотними в досліджуваному тексті.

Крім того знаходимо й інші фрази: *В цьому світі тісно* (с. 145); *Хоч на край світу* (с. 180); *Танцюватиме ... до світу* (с. 181); *Бродять по світу* (с. 335); *світ* (с. 182) та інші.

У поетичному тексті Ольги Слоньовської лексему «світ» включено у 19 (окремі з них – повторювані) фразеологічних одиниць, частина з яких трансформовані, видозмінені, наприклад: *Світ мені померкнув* (с. 322) – *мені замість в очах*; *Ти такий Милосердний, Бо Ти не клонуєш людей!* / *Не пускаєш у світ табунами, стотисячним скопом, / На конвеєр не ставиш єдину людську модель...* (с. 162) – *пускати / пустити у світ* – додано слово «табунами» тощо.

Зрозуміло, що лексема «світ» у складі ідіом несе завжди усталену асоціативно-ментальну інформацію, тобто ілюструє ядро свого асоціативного поля.

Як свідчать результати дослідження, основною (найчастотнішою і креативно місткою) тропеїчною структурою, у яку включено асоціативно-образний потенціал лексеми «світ», є метафора.

У досліджуваному тексті виокремлюємо дієслівні (вони домінантні) метафори з ключовим словом «світ»:

світ... крутне (271); *вчадів* (с. 42); *збігається* (с. 320); *торохкотить* (с. 54); *живе* (с. 63); *ловить* (с. 195); *гасне* (с. 113); *умістився* (с. 225); *зупинився, вимкнувши час* (с. 123); *відцвів* (с. 73); *валиться* (329); *забув про нас* (с. 238); *світвся* (с. 269); *не ціннішає* (с. 31); *ридає, бере на сміх, проводить* (с. 185); *набирає мармурових барв, тягару, огромів* (с. 48); *пахне весною* (с. 10); *сприйме* (с. 326); *виринає, іде під хвилю* (с. 57); *озвучиться* (с. 198).

Менш частотними є іменникові метафори та метафори-епітети:

Світу задума іконна (с. 77); *Задзеркалля світу* (с. 167); *Світ сумління* (с. 97); *Світ – міраж* (с. 257); *Сірий світ* (с. 65); *білий світ* (с. 87); *чорний світ* (с. 30) тощо.

Крім метафор та епітетів у досліджуваному тексті зафіксовано порівняння з ключовим словом «світ»:

А світ – мов кристал, що заломлює світло в собі, / І кожен промінчик виснажує, мучить і сліпить (с. 58); *І світ торохтить, як впрожні вози.* (с. 54); *Ти так цілуєш – світ здається раєм!..* (с. 61); *Чому цей світ, розкішний, мов бароко, / Враз набирає мармурових барв, / Й такого тягару, що Боже збав, / Й таких огромів, що не вмить око / І не осягне радість чи журба, / І відчуття, що все це так жорстоко* (с. 48); *По швах тріщав похмурий світ, як міх, / Навідліг било, гупало і терло! / Але світліло в вікнах: перший сніг / Ішов босоніж пішки з-під Говерли* (с. 257).

Отже, ядро асоціативно-образного поля «світ» окреслюється його лексико-семантичними варіантами та синонімами, периферія – мікрооб-
разами досліджуваного слова-образу та тропеїчними структурами, ло-
калізованими в поетичному тексті О. Слоньовської.

Література

1. Болотнова Н. С. Об изучении ассоциативно-смысловых полей слов в художественном тексте / Русистика: Лингвистическая парадигма конца XX века: Сб. ст. в честь проф. С.Г. Ильенко. – СПб: Мысль, 1998. – С. 242–247.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
3. Керлот Х. Э. Словарь символов / Керлот Х.Э. -М.: REFL /book, 1994. – 607 с.
4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2010. – 844 с.
5. Слоньовська О.В. Зимове яблуко. Поезії / Ольга Слоньовська. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. – 360 с.
6. Художній текст – слово – образ: лінгвостилістичний аспект / [Голянич М. І., Бабій І. О., Іванишин Н. Я., Литвин О. Б., Соловій У. В., Стефурак Р. І.]; під редакцією М. І. Голянич. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – 408 с.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 09.09.2018 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Голянич М.І.*

ASSOCIATIVE – IMAGING FIELD OF THE NAMING UNIT “WORLD” IN OLGA SLON’OVSKA’S POETIC TEXT

R. I. Stefurak

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University; Department of Ukrainian Language; 76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenko Str., 57

The article deals with the problem of the complex linguistic analyzing of associative-imagine field of nomination “world” in poetic text by Olga Slon’ovska, the approaches of explicit- and implicit-oriented peculiarities of linguistic means are clarified.

Key words: *associative- imagine field, poetic text, linguistic analyzing, lexical item, naming unit.*